

Бичківський Д., Бевз О.
студенти 1 курсу, магістратура
юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету
Науковий керівник: к. психол. н, доцент
кафедри психології та соціальної роботи ТНЕУ
Надвичина Т.Л.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Суттєві ідеологічні та соціально-політичні перетворення в українському суспільстві на початку 90-х років спричинили істотні зміни соціальної політики держави і системи соціального захисту її громадян. В нових умовах об'єктивно виникла необхідність переходу від державно-адміністративної до професійної соціальної роботи, що поєднувала би державну і суспільну підтримку. При цьому гостро постало питання про відповідну підготовку кваліфікованих кадрів.

Соціальна робота належить до тих видів діяльності, яка поширюється на всі верстви суспільства, незалежно від віку, статі, національної приналежності, політичних поглядів, релігійних переконань, освіти і має на меті надання різнобічної допомоги людям, які опинилися в скрутному становищі чи зіштовхнулися з проблемами, які вони не можуть (або думають, що не можуть) вирішити самостійно. Традиційно, цей вид діяльності зводиться до соціальної допомоги і захисту та здійснюється в рамках адміністративно-посадових процедур. Але в сучасних умовах складних соціальних трансформацій та потрясінь, рівень психологічної та організаційної безпорадності людей значно зростає. Адже для значної кількості людей, будь-яке порушення стандартів, звичного ритму життя, будь-який конфлікт означають стрес, невроз, відчуття власної незахищеності та неможливості подолання проблеми. У такому разі просто допомагати таким людям значить робити за них те, що вони цілком могли б зробити і самі, якби були впевненими в собі та володіли найпростішими комунікативними та організаційними навички, яких вони, з певних причин, не мають. Тому нині, центральне завдання соціальної роботи впевнено зміщується з простої матеріальної й правової допомоги та захисту до фахової соціально-психологічної підтримки.

Таким чином, сучасний соціальний працівник вирішує не тільки конкретні соціальні проблеми своїх клієнтів, але і допомагає людям освоювати нові моральні цінності і норми, знаходити життєві смисли і духовно-моральні орієнтири. Його діяльність, насамперед, спрямована на гармонізацію міжособистісних взаємостосунків, відносини між особистістю і соціумом і, як результат, на гуманізацію та стабілізацію соціуму. Це означає, що вимоги до підготовки соціальних працівників збільшуються, адже вони зможуть ефективно вирішувати свої професійні завдання тільки тоді, коли самі будуть особистісно та професійно зрілими, зорієнтовані на високі духовні ідеали.

В наш час, підготовка соціальних працівників, які здатні відповідати на всі виклики сьогодення, ще знаходиться на етапі становлення. Так, більшість наявних освітніх практик націлені на передачу максимального обсягу знань і недооцінюють духовно-моральну основу людського становлення і розвитку, обмежують формування людської індивідуальності і об'єктивно призводять до кризи соціокультурної і особистісної ідентичності. Але в умовах, коли наше суспільство в зв'язку з девальвацією культурно-моральних цінностей радянського періоду охоплено духовною кризою, особливо актуальними є питання формування духовно-моральної культури майбутніх соціальних працівників, розробка концептуальних основ системи їх всебічної підготовки.

Ґрунтовний аналіз літературних джерел [1 – 3] засвідчив, що теоретичні розробки з даної проблематики відрізняються різноманітністю, але, разом з тим, і деякою однобічністю, оскільки вони, як правило, оцінюються з професійної точки зору, в рамках наявного досвіду науковця. Але в наш час, у зв'язку з новими умовами суспільного життя і новими

проблемами, потрібні більш загальні підходи до соціальної роботи, які є універсальними та відповідають вимогам практики. На нашу думку, вони можуть бути реалізовані в рамках філософії культури, філософської антропології та філософії освіти, при опорі на традиційні національні культурні та духовні цінності.

В зв'язку із цим, в даний час соціально-функціональний (клієнт центрований) підхід до соціальної роботи все активніше витісняється системно-соціальним, в фокусі якого знаходиться завдання гармонізації відносин в суспільстві. Основне його завдання – розширення уявлення про соціальну роботу з адміністративно-теоретичного до соціокультурного (практико спрямованого).

Систематизація та аналіз наявних напрацювань із визначеної проблематики, дали можливість зробити наступні висновки:

– традиційні підходи до соціальної роботи розглядають її найчастіше, як розширену форму соціальної (як правило, матеріальної) допомоги, що надається нужденним суспільством і / або державою, яка має меті пом'якшення соціальної напруженості. При цьому можливе зміщення цих форм в бік державних установ, що вступає в протиріччя з національними культурними традиціями. Адже пострадянське трактування соціальної роботи, як соціального інституту, що базується на ідеї класової рівноправності, привела до її знеособлення і бюрократизації, до втрати її справжнього призначення, що полягає в створенні для нужденних умов (не тільки об'єктивних, але і суб'єктивних) самостійного вирішення своїх проблем. Це означає, що соціальну допомогу і пов'язану з нею роботу не можна зводити до реабілітації, тобто до відновлення чогось втраченого. Таке розширення завдань соціальної роботи веде до зміни розуміння її сутності, в основі якої, на нашу думку, насправді лежать цінності загальнолюдського гуманізму. Тому реальними фокусом соціальної роботи є особистість соціального працівника, який здатний на справді гуманне ставлення до клієнта, а тому підготовка такого фахівця має системно об'єднувати теоретичний, практичний, правовий, психологічний, педагогічний та інші освітні компоненти;

– головна особливість соціальної роботи полягає в необхідності постійно виходити за межі традиційних норм (особливо у випадках законодавчих і бюрократичних перешкод) заради надання реальної і своєчасної допомоги людям. Уміння робити це ефективно та зайвий раз не створюючи нових проблем, вимагає особливих якостей свідомості, світогляду і особистості соціального працівника;

– соціальний працівник повинен вміти аналізувати ситуацію клієнта не тільки в буденно-практичній площині, але і в морально-світоглядній, а останнє неможливе без міцного духовного підґрунтя. Йдеться про так звані екзистенційні проблеми людини, ігнорувати які в соціальній роботі в наш час неможливо (і на яких паразитують різні шахраї типу цілителів, провісників, знахарів тощо). Аналізом і розв'язанням таких проблем мають займатися фахівці-психологи, котрі мають вивести людину на більш високий рівень усвідомлення своїх проблем;

– сучасні вимоги до соціального працівника виходять далеко за межі посадових обов'язків і навіть за межі традиційного розуміння професійного і морального обов'язку. Нині такий фахівець має володіти такими інтелектуальними і комунікативними якостями, які передбачають проектно-діяльнісне ставлення до будь-якої проблемної ситуації, її системне оцінювання та вміння приймати швидкі та ефективні рішення щодо її усунення. Відтак «професійний портрет» сучасного соціального працівника складається з наступних рис: тип особистості - рефлексивний, здатний до саморозвитку; тип моральної свідомості - спрямований на суспільне служіння; тип духовності - загальнолюдський. Зауважимо, що такі можуть бути сформовані тільки в єдності, в силу їх детермінованості та взаємозалежності;

– незважаючи на те, що філософські і загальнокультурні засади ідеології соціальної роботи за кордоном дещо відрізняються від наших, їх багатий історичний теоретичний і організаційний досвід безумовно корисний і заслуговує переосмислення і частково освоєння. Так, історично соціальна робота на Заході складалася з діяльності громадських та

державних структур, що і задавало основу професіоналізму в цій сфері. Саме установка на інтереси суспільства там завжди визначала зміст соціальної роботи;

- в даний час багатьма дослідниками пропонуються освітні моделі для підготовки соціальних працівників, але їм, як правило, не вистачає культурологічної, історико-культурної та філософської змістовності.

Всі ці міркування ставлять перед теоретиками соціальної роботи нові, важливі і складні завдання щодо її розвитку та вдосконалення. З одного боку, потрібно формувати професійну соціальну роботу в Україні у найскладніших соціальних умовах, коли боротьба за виживання є пріоритетом для кожного, для будь-якої соціальної групи. В таких умовах самозабезпечення за чужий рахунок об'єктивно розцінюється як цілком припустиме і нормальне. На нашу думку, потрібно ще немало часу, поки суспільство не усвідомить знову, що тільки єдність і взаємодопомога допоможе вижити всім, а відтак потрібно системно виховувати це відчуття у підростаючого покоління. Особливо це стосується людей, обов'язком яких є турбота про інших.

Відомо, що добре ставлення не можна купити за гроші. У цьому випадку будяке невдоволення умовами праці веде до свідомого погіршення якості роботи з боку працівника. Клієнт в цьому випадку постає у вигляді пасивного об'єкта, до якого може бути тільки формальне ставлення, зумовлене виконанням посадових обов'язків. При практично повній відсутності контролю така робота виглядає формально бездоганною, а по суті - малоефективною. Враховуючи, що однією з найбільш значимих ознак професії соціального працівника є доволі специфічний інструмент діяльності - власна особистість, а умовою успішної професійної діяльності - постійне особистісне зростання, зараз як ніколи раніше актуальною стає проблема підготовки фахівця як цілісної гармонійної особистості, яка здатна і прагне не лише до професійного, але й до особистісного розвитку.

Список використаних джерел

1. Соціальна робота в Україні: Навч. посібник / За заг.ред. І.Д.Зверєвої, Г.М.Латонова. - К.: Центр навч. літератури, 2004. - 169 с.
2. Фурман А.В. Ідея професійного методологування: монографія. Ялта-Тернопіль: Економічна думка, 2008. - 205 с.
3. Штепа О.С. Пропріум зрілої особистості //Практична психологія та соціальна робота. - 2004. - №2. - с.26 - 32.
4. Брич В. Я., Смачило І. І. Соціальна відповідальність вітчизняних підприємств. *Технологический аудит и резервы производства*. 2014. Т. 5. №. 2. С. 36-39.